

"למה אלוהים זנחת לנצח?!" גישות שונות לבעיית החורבן בספר תהלים

מזמור קל"ז – החורבן בא בשל האויבים

בית א'	בית ב'	בית ג'
א על-נהרות בבל	ה אם-אשכנז ירושלים	ז זכר ה' לבני אדום
שם ישבנו גם-בכיני	תשכח מיני:	את יום ירושלים
בזכרנו את-ציון ¹ :	ו תדבק לשוני לחכי	האמרים ערו ערו
ב על-ערבים בתוכה	אם-לא אזכרכי ²	עד היסוד בה:
תלינו כנרותינו:	אם-לא אעלה את-ירושלים	ח בת-בבל השדודה
ג כי שם שאלונו שובינו	על ראש שמחתי:	אשרי שישלם-לך
דברי-שיר		את-גמולך שגמלת לנו:
ותוללינו שמחה		ט אשרי שיאחז ונפץ
שירו לנו משיר ציון:		את-עלליך אל-הסלע:
ז איך נשיר את-שיר ה'		
על אדמת נכר:		

1. מה הקשר בין השבועה "אם אשכחך..." לעונש? ראב"ע לפס' ה:

אם – ...וטעם אשכחך, כנגד בזכרנו.
וטעם ימיני, בעבור כנורותינו, כי בימין נגון היתרים...
תדבק – טעם לשוני, כי הלשון הוגה בשירים.

2. הגילום ההלכתי של "אם לא אזכרכי" – בבא בתרא ס' ע"ב:

ת"ר כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. נטפל להן ר' יהושע, אמר להן: "בני, מפני מה אי אתם אוכלין בשר, ואין אתם שותין יין?" אמרו לו: "נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשיו בטל?!" נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל?!" אמר להם: "אם כן, לחם לא נאכל - שכבר בטלו מנחות!" "אפשר בפירות." "פירות לא נאכל, שכבר בטלו בכורים!" "אפשר בפירות אחרים." "מים לא נשתה, שכבר בטל ניסוך המים!" שתקו. אמר להן: "בני, בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר – שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר – שאין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה... אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט... עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט... עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט... שנאמר: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו'..."

¹ ישעיהו נ"א, ג: "כי-נחם ה' ציון נחם כל-חֲרִבְתֶּיהָ וַיִּשֶׁם מִדְּבָרָה כְּעָדוֹ וְעֲרִבְתָּהּ כְּגֹן-ה'..."
² ירמיהו נ"א, נ (פרק בעל קשרים רבים למזמורנו): "זָכְרוּ מֶרְחֹק אֶת ה' וִירוּשָׁלַם תַּעֲלֶה עַל לִבְכֶּם".

מזמור ק"ו – החורבן בא בשל חטאי ישראל

(כו) וישא ידו להם להפיל אותם במדבר : (כז) ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות :³ (כח) ויצמדו לבעל פֶּעוֹר ויאכלו זבחי מתים : (כט) וינעיסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה : (ל) ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה : (לא) ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד עולם : (לב) ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם : (לג) כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו : חטאים לאחר הכניסה לארץ (לד) לא השמידו את העמים אשר אמר ה' להם : (לה) ויתעברו בגוים וילמדו מעשיהם : (לו) ויעבדו את עצביהם ויהיו להם למוקש : (לז) ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים : (לח) וישפכו דם נקי דם בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען ותחנף הארץ בדמים : (לט) ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם : (מ) ויחר אף ה' בעמו ויתעב את נחלתו : (מא) ויתגס ביד גוים וימשלו בהם שנאיהם : (מב) וילחצום אויביהם ויפגעו תחת ידם : (מג) פעמים רבות יצילים והמה ימרו בעצתם וימכו בעוֹנֵם : הגאולה (מד) וירא בצר להם בשמעו את רנתם : (מה) ויזכר להם בריתו וינחם כרב (חסדו) חסדיו : (מו) ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם : (מז) הושיענו ה' אלהינו וקצצנו מן הגוים להדות לשם קדשך להשתבח בתהלכתך : (מח) ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללו יה :	פתיחה (א) הללויה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו : (ב) מי ימלל גבורות ה' וישמיע כל תהלתו : (ג) אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל עת : (ד) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך : (ה) לראות בטובת בחיריך לשלם בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך : חטאי ישראל לאורך סיפורי התורה (ו) חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו : (ז) אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך וימרו על ים סוף : (ח) ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתו : (ט) ויגער בים סוף ויחרב ויולכים בתהמות כמדבר : (י) ויושיעם מיד שונא ויגאלם מיד אויב : (יא) ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר : (יב) ויאמינו בדבריך ושירו תהלתו : (יג) מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו : (יד) ויתאוו תאונה במדבר וינסו אל בישמון : (טו) ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם : (טז) ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה' : (יז) ותפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם : (יח) ותבער אש בעדנתם להבה תלהט רשעים : (יט) יעשו עגל בחרב וישתחוו למסכה : (כ) וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב : (כא) שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים : (כב) נפלאות בארץ חם נראות על ים סוף : (כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית : (כד) וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו : (כה) וירגנו באהליהם לא שמעו בקול ה' :
--	--

3. החורבן נגזר כבר בחטא המרגלים – תנחומא (בובר) שלח כ"א:

ותשא כל העדה ויתנו את קולם... אותו קול שבכיתם גרם לכם ללקות כשונאין... שנטלתם ירושה לדורות, שבכו העדה בליל תשעה באב, אמר הקב"ה אתם בכיתם בכייה של חנם, אני אקבע לכם לילה הזה בכייה לדורות, ומן אותה שעה נגזרה גזירה על בית המקדש ליחרב, ושיגלו בני ישראל לבין האומות, שנאמר וישא ידו להם [להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות] (תהלים ק"ו, כו-כז), נשיאת יד כנגד נשיאת קול.

³ בדומה ביחזקאל כ': " (כא) וימרו בי הפנים בחקותי לא הלכו ואת משפטי לא שמרו לעשות אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם את שבתותי חללו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בם במדבר : (כב) והשבתי את ידי ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתי אותם לעיניהם : (כג) גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות אותם בארצות : "

מזמור פ"ט – הכרה מובלעת בחטא, תוך האשמת ה' בחורבן

4. המשורר ידבר כנגד ה' הנכבד קשות – ראב"ע לתהלים פ"ט, ב:

והיה בספרד חכם גדול וחסיד וזה המזמור היה עליו קשה ולא היה קורא אותו ולא היה יכול לשמוע בעבור כי זה המשורר ידבר כנגד השם הנכבד קשות!

5. מזמור פ"ט:

(א) משפיל לאיתן האזרחי:

מבוא למזמור	ה' והשמים	ה' ובית דוד
	(ב) חֲסִדִּי ה' עוֹלָם אֲשִׁירָה לְדֹר וָדֹר אוֹדִיעַ אֲמוֹנֶתְךָ בְּפִי: (ג) כִּי אֶמְרֵתִי עוֹלָם חֲסִד יִבְנֶה שָׁמַיִם תִּכּוֹן אֲמוֹנֶתְךָ בָּהֶם:	(ד) כְּרַתִּי בְרִית לְבַחֲרִי נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עֲבָדִי: (ה) עַד עוֹלָם אֶכִּין זֶרַעְךָ וּבְנֵי־יָדְךָ יִדְּרוּ כְּסָאֲךָ סֵלָה:
גוף המזמור	כוחו של ה' בבריאה (ו) וְיִזְדּוּ שָׁמַיִם פְּלֶאֶף ה' אֶף אֲמוֹנֶתְךָ בִּקְהֵל קְדָשִׁים: (ז) כִּי מִי בִשְׁחַק יַעֲרֹף לִי יְדִמָּה לִי בְּבִנֵּי אֱלִים: (ח) אֶל נַעֲרֶךָ בְּסוֹד קְדָשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סִבִּיבָיו: (ט) ה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי כְמוֹד חֲסִין יְהִי וְאֲמוֹנֶתְךָ סִבִּיבוֹתֶיךָ: (י) אֶתָּה מוֹשֵׁל בְּגִזְיוֹת הַיָּם בְּשׂוֹא גִלְיֹן אֶתָּה תִּשְׁבַּחֲם: (יא) אֶתָּה דִּכְאֶת כִּחַלֵּל רִהֵב בְּזֹרַע עֶזְרֶךָ פִּצְרָתְךָ אוֹיְבֶיךָ: (יב) לָךְ שָׁמַיִם אֶף לָךְ אֶרֶץ תִּבֵּל וּמִלֵּאָה אֶתָּה יְסֻדֶּתָּם: (יג) צִפּוֹן וְיִמִּין אֶתָּה בְּרִאֲתָם תִּבּוֹר וְחֶרְמוֹן בְּשִׁמְךָ יִרְגְּנוּ: (יד) לָךְ זֶרַע עִם גִּבּוֹרָה תִּעֲלֶז דָּךְ תְּרוֹם יְמִינֶךָ: (טו) צִדִּיק וּמִשְׁפָּט מִכּוֹן כְּסָאֲךָ חֲסִד וְאֶמֶת יְקִדְמוּ פְּנִיֶךָ: (טז) אֲשֶׁרִי הָעַם יוֹדְעִי תְרוּעָה ה' בְּאוֹר פְּנִיֶךָ יִחַלְכוּ: (יז) בְּשִׁמְךָ יִגִּילוּ כָּל הַיּוֹם וּבְצִדְקָתְךָ יְרוֹמוּ: (יח) כִּי תִפְאָרֶת עֲזָמוֹ אֶתָּה וּבִרְצוֹן [תְּרוֹם] תְּרוֹם קִרְגְּנוּ: (יט) כִּי לִי מְגִנָּה וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מִלְּפָנָיו:	ה' כרת ברית נצחית עם בית דוד (כ) אִזְּךָ בְּרִית בְּחִזּוֹן לְחִסְדֶּיךָ וְתִאֲמַר שׁוֹיִתִּי עֶזְרַךְ עַל גִּבּוֹר הַרִימוֹתִי בְּחֹר מַעַם: (כא) מִצֵּאתִי דָוִד עֲבָדִי בְּשֶׁמֶן קֶדְשִׁי מִשְׁחָתִיו: (כב) אֲשֶׁר נָדִי תִכּוֹן עֲמוֹ אֶף זֶרְעִי תִאֲמַצְנוּ: (כג) לֹא יִשָּׂא אוֹיֵב בּוֹ וְכֹן עוֹלָה לֹא יַעֲנֶנּוּ: (כד) וְכִתּוֹתֵי מִפְּנֵי צָרָיו וּמִשְׁנָאֵיו אֲגוֹף: (כה) וְאֲמוֹנֶתִי וְחֲסִדִּי עֲמוֹ וּבִשְׁמֵי תְרוֹם קִרְנוֹ: (כו) וְשִׁמְתִּי בָּיָם יָדוֹ וּבְנִקְרוֹת יְמִינוֹ: (כז) הוּא יִקְרָאֵנִי אָבִי אֶתָּה אֱלֹהִי נָצוֹר יְשׁוּעָתִי: (כח) אֶף אֲנִי בְּכוֹר אֶתְּנָהוּ עֲלִיוֹן לְמַלְכִּי אֶרֶץ: (כט) לְעוֹלָם (אשמוּר) אֲשֶׁמֶר לוֹ חֲסִדִּי וּבְרִיתִי נֶאֱמָנָה לוֹ: (ל) וְשִׁמְתִּי לְעַד זֶרַעוֹ וְכִסְאוֹ כִּימֵי שָׁמַיִם: (לא) אִם יַעֲזֹבוּ בְּנֵי תוֹרָתִי וּבִמְשַׁפְּטִי לֹא יִלְכוּ: (לב) אִם חֲקָתִי יַחַלְלוּ וּמִצְוֹתִי לֹא יִשְׁמְרוּ: (לג) וּפְקֻדָּתִי בְּשֶׁבֶט פֶּשַׁע וּבִגְנָעִים עֲוֹנִם: (לד) וְחֲסִדִּי לֹא אֶפִּיר מַעֲמּוֹ וְלֹא אֲשַׁקֵּר בְּאֲמוֹנֶתִי: (לה) לֹא אַחַלֵּל בְּרִיתִי וּמִצְוָה שִׁפְתִּי לֹא אֲשַׁנֶּה: (לו) אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְּקֶדְשִׁי אִם לְדָוִד אֶכְזָב: (לז) זֶרַעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כְּשִׁמְשׁ נִגְדִּי: (לח) כְּגֵרָם יִכּוֹן עוֹלָם וְעַד בְּשֶׁחַק נֶאֱמָן סֵלָה:
	תחינה שה' ישוב לבריתו עם בית דוד (מז) עַד מָה ה' תִּשְׁתַּר וְלִנְצַח תִּבְעַר כְּמוֹ אֵשׁ חֲמָתְךָ: (מח) זָכַר אֲנִי מָה חָלַד עַל מָה שָׁוָא בְּרִאֲתְךָ כָּל בְּנֵי אָדָם: (מט) מִי גִבֹּר יַחֲיֶה וְלֹא יִרְאֶה מוֹת יִמְלֹט נַפְשׁוֹ מִיַּד שְׂאוֹל סֵלָה: (נ) אֵיךְ חֲסִדֶיךָ הִרְאִשְׁנִים אֲדָנִי נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד בְּאֲמוֹנֶתְךָ: (נא) זָכַר אֲדָנִי חֶרְפָּת עֲבָדֶיךָ שְׂאֵתִי בְּחִיקִי כָּל רַבִּים עֲמִים: (נב) אֲשֶׁר חֶרְפוֹ אוֹיְבֶיךָ ה' אֲשֶׁר חֶרְפוֹ עֲקָבוֹת מְשִׁיחֶךָ: (נג) בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:	

6. ה' הורג את שר הים – בבא בתרא ע"ד ע"ב:

ואמר רב יהודה אמר רב בשעה שביקש הקב"ה לבראות את העולם אמר לו לשר של ים פתח פיה ובלע כל מימות שבעולם אמר לפניו רבש"ע די שאעמוד בשלי מיד בעט בו והרגו שנאמר (איוב כו) בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב אמר ר' יצחק ש"מ שרו של ים רהב שמו ואלמלא מים מכסין אותו אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו שנאמר (ישעיהו יא) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו'

7. הברית הנצחית עם בית דוד – שמואל-ב ז:

(יב) כִּי יִמְלֹאוּ יָמֶיךָ וְשִׁכַּבְתָּ אֶת אֲבִתְךָ וְהִקִּימֹתִי אֶת זֶרַעְךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּנִּי וְהִכִּינֹתִי אֶת מַמְלַכְתּוֹ: (יג) הוּא יִבְנֶה בֵּית לְשָׁמַי וּבְנֵי יָמֵי וּבְנֵי יָמֵי אֶת כְּסֵא מַמְלַכְתּוֹ עַד עוֹלָם: (יד) אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לֵאב וְהוּא יִהְיֶה לִּי לְבָן אֲשֶׁר בְּהַעֲזוֹתוֹ וְהִכְחָתִיו בְּשֶׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִי אָדָם: (טו) וְחֲסִדִּי לֹא יִסּוּר מִמֶּנּוּ כֹּאֲשֶׁר הִסְרֵתִי מִעַם שְׂאוֹל אֲשֶׁר הִסְרֵתִי מִלְּפָנֶיךָ: (טז) וְנֶאֱמָן בִּיתְךָ וּמִמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם לְפָנֶיךָ כְּסָאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד עוֹלָם:

מזמור מ"ד – הכחשת החטא והאשמת אלוהים בחורבן

עבר	הווה	עתידי
ישועת ה' לאבות המשורר (א) למנצח לבגי קרח משפיל: (ב) אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם: (ג) אתה ידך גוים הורשת ותטעם תרע לאמים ותשלחם: (ד) כי לא בחרפם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם:	הצרות שהביא ה' על עמו (י) אף זנחת ותכלימנו ולא תצא בצבאותינו: (יא) תשיבנו אחור מני צר ומשנאינו שסו למו: (יב) תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו: (יג) תמכר עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם: (יד) תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו: (טו) תשימנו משל בגוים מנוד ראש בל אמים: (טז) כל היום כלמתי נגדי ובשתי פני בסתני: (יז) מקול מחורף ומגדף מפני אויב ומתנגם:	הישועה המיוחלת (כד) ענך למה תישן אדני הקיצה אל תזנח לנצח: (כה) למה פניך תסתיר תשפח ענינו ולחצנו: (כו) כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו: (כז) קומה עזרתה לנו ופדנו למען מסדך:
ישועת ה' לדור המשורר (ה) אתה הוא מלכי אלהים צוה⁴ ישועות יעקב: (ו) בך צרינו נגמ בשמד נבוס⁵ קמינו: (ז) כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני: (ח) כי הושעתנו מצרינו ומשנאינו הבישות: (ט) באלהים הללנו כל היום ושמד לעולם נודה סלה:	תגובת העם לצרות (יח) כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בביתך: (יט) לא נסוג אחור לבנו ותט אשרינו מני ארצך: (כ) כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות: (כא) אם שכחנו שם אלהינו ונפרש פנינו לאל זר:⁶ (כב) הלא אלהים יחקר זאת כי הוא ידע תעלמות לב: (כג) כי עליך הרגנו כל היום נחשבנו כצאן טבח:	

8. מבט אחר על מה שהוביל לחורבן – ירמיהו מ"ד:

(א) הדבר אשר היה אל ירמיהו אל כל היהודים הישבים בארץ מצרים... (ב) כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אתם ראיתם את כל הרעה אשר הבאתי על ירושלים ועל כל ערי יהודה והנם חרבה היום הזה ואין בהם יושב: (ג) מפני רעתם אשר עשו להקעסני ללכת לקטר לעבד לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה אתם ואבותיכם: ... (ז) ועתה כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל למה אתם עשים רעה גדולה אל נפשותכם להכרית לכם איש ואשה עולל ויונק מתוך יהודה לבלתי הותיר לכם שארית: (ח) להקעסני במעשי ידיכם לקטר לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר אתם באים לגור שם למען הכרית לכם ולמען היותכם לקללה ולחרפה בכל גוי הארץ: (ט) השכחתם את רעות אבותיכם ואת רעות מלכי יהודה ואת רעות נשיו ואת רעתכם ואת רעת נשיכם אשר עשו בארץ יהודה ובחצות ירושלים: ... (טו) ויענו את ירמיהו כל האנשים הידעים כי מקטרות נשיהם לאלהים אחרים וכל הנשים העמדות קהל גדול וכל העם הישבים בארץ מצרים בפתרוס לאמר: (טז) הדבר אשר דברת אלינו בשם ה' אלהינו שמעם אליך: (יז) כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפיו לקטר למלכת השמים והסיד לה נסכים באשור עשינו אנחנו ואבותינו מלכינו ושרינו בערי יהודה ובחצות ירושלים ונשבע להם ונהיה טובים ורעה לא ראינו: (יח) ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים והסיד לה נסכים חסרנו כל ובחרב ובקרב תמנו: ...

⁴ בתרגומים עתיקים מופיע הנוסח: "ואתה הוא מלכי אלקי מצוה ישועות יעקב". עמוס חכם מציע (כנראה בעקבות שיטת הרב מרגליות), ליישם פה את העקרון של 'מקרא עולה ויורד': "אתה הוא מלכי אלהים [מצוה ישועות יעקב]".

⁵ נבוס – שורש בו"ס בבנין קל שפירושו 'נרמוס' (כמו 'מבוסס'). כך גם זכריה י', ה: "והיו כגברים בוסים בטיט".

⁶ עמוס חכם, תהלים א' (דעת מקרא), עמ' רנ"ג: אס-שכחנו וגו' – אס' לשון שבועה השוללת את מה שנאמר לאחריה: 'אם שכחנו' – הריני נשבע שלא שכחנו את שם אלהינו... ונפרוש כפינו לאל זר – שיעורו ואם פרשנו. כלומר: הריני נשבע שלא פרשנו כפינו לאל זר.

סיכום

9. מזמורי תהילים המשיכו להיכתב עד לחתימת המקרא – שיר השירים רבה ד', ד':

בנוי לתלפיות – מהו לתלפיות, ספר שאמרו לו פיות הרבה, עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים, אדם הראשון, ואברהם, משה, ודוד, ושלמה, על אילין חמשה לא איתפלגון, אילין חמשה אחרנייתא מאן אינון, רב ורבי יוחנן, רב אמר אסף והימן וידותון ושלשה בני קרח ועזרא, ר' יוחנן אמר אסף והימן וידותון אחד, ושלשה בני קרח (אחד), ועזרא.

10. הוכח יוכיח אתכם אם-בסתר פניו תשאון – איוב פרק י"ג:

[א] הֲרִיכָל רָאֵתָה עֵינִי שְׁמַעָה אֲזִנִּי וַתִּבֶּן לָהּ: [ב] כְּדַעְתְּכֶם יְדַעְתִּי גַם־אֲנִי לֹא־נִפְלְ אֲנֹכִי מִכֶּם: [ג] אוֹלָם אֲנִי אֶל־שָׁדַי אֲדַבֵּר וְהוֹכַח אֶל־אֵל אַחֲפָז: [ד] וְאוֹלָם אַתֶּם טַפְלֵי־שֶׁקֶר רַפְּאִי אֶלֶל כָּלְכֶם: [ה] מִי־יִתֶּן הַחֲרֹשׁ תַּחֲרִישוֹן וַתְּהִי לָכֶם לְחֻכְמָה: [ו] שְׁמַעֲרֹנָא תוֹכַחְתִּי וְרַבּוֹת שְׁפָתַי הִקְשִׁיבוּ: [ז] הֲלֹאֵל תִּדְבְּרוּ עוֹלָה וְלֹו תִּדְבְּרוּ רָמְיָה: [ח] הִפְגִּינוּ תִּשְׁאוֹן אֶס־לֹאֵל תִּרְיִבוּן: [ט] הַטּוֹב כִּי־יַחְקֹר אֶתְכֶם אֶס־כִּהְתַּל בְּאֲנוּשׁ תִּהְתַּלּוּ בּוֹ: [י] הוֹכַח יוֹכִיחַ אֶתְכֶם אֶס־בִּסְתֵּר פָּנִים תִּשְׁאוֹן: [יא] הֲלֹא שְׁאֵתוֹ תִּבְעֵת אֶתְכֶם וּפְחָדוֹ יַפֵּל עֲלֵיכֶם:

11. כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב – איוב פרק מ"ב:

[ז] וַיְהִי אַחֲרֵי דִבְרֵי ה' אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־אִיּוֹב וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אֱלִיפַז הַתִּימְנִי חֲרָה אַפִּי בָּךְ וּבִשְׁנֵי רַעֲיָדָה כִּי לֹא דִבַּרְתָּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב: [ח] וְעַתָּה קְחוּ־לָכֶם שִׁבְעַת־פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֶל־עַבְדִּי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה בְּעֶדְכֶם וְאִיּוֹב עַבְדִּי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם כִּי אֶס־פָּנִיו אֶשָּׂא לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם נְבִלָה כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב: [ט] וּלְכוּ אֱלִיפַז הַתִּימְנִי וּבִלְדָד הַשּׁוּחִי צֹפֵר הַנַּעֲמָתִי וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים ה' וַיִּשָּׂא ה' אֶת־פָּנָיו אִיּוֹב: [י] וְה' שָׁב אֶת־שָׁבִיתוֹ (שְׁבִית) שְׁבוֹת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְּלוֹ בְּעַד רַעְיוֹ וַיִּסַּף ה' אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנָה:

12. מתוך שידועים בהקב"ה שאמתי הוא – בבלי יומא ס"ט ע"ב:

דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו עטרה ליושנה⁷. אתא משה אמר (דברים י, יז): "האל הגדל הגבור והנורא", אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר **נורא**⁸. אתא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר **גבור**⁹. אתו אינהו ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן אך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! - אמר רבי אלעזר: מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו.

¹ ישעיהו נ"א, ג: "כי- נחם ה' ציון נחם כל-חרבתיה וישם מִדְבָּרָה כְּעֶדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגֹ-ה'..."
² ירמיהו נ"א, נ (פרק בעל קשרים רבים למזמורנו): "זָכְרוּ מִרְחוֹק אֶת ה' וִירוּשָׁלַם תַּעֲלֶה עַל לִבְבְּכֶם".